

Ἰδού γάρ ἀπό τοῦ νῦν μακαριοῦσι με πᾶσαι αἱ γενεαί

»[1].

Ο Καινοδιαθηκικός αυτός λόγος που αφορά την Παναγία Μητέρα του Χριστού, Θεοτόκο και Αειπάρθενο Μαρία, επιβεβαιώθηκε μέσα στους αιώνες κατά τον καλύτερο τρόπο με την Θεομητορική εορτολογική μνήμη, τη λαϊκή ευσέβεια, το υμνολογικό «μεγαλύνωμεν» της Παναγίας, τη Συνοδική διακήρυξη (Γ΄ Οικουμενική Σύνοδος 341), αλλά και την Πατερική ομολογία ότι «*Θεοτόκον δέ κυρίως καί ἀληθῶς τήν Ἀγίαν Παρθένον κηρύττομεν*»[2]. Η πίστη αυτή της Εκκλησίας για την Παναγία, η οποία υπηρέτησε το μυστήριο της εν Χριστῷ σωτηρίας του ανθρώπου και δι' αυτής «*Θεόν τά ἀνθρώπινα προσλαβόμενον οἶδαμε τόν Χριστόν*»[3], διατρανώνεται και στη θεία Λειτουργία, το μυστήριο που αποτελεί προέκταση του μυστηρίου της Ενσαρκώσεως[4] και ανακεφαλαίωση όλου του μυστηρίου της εν Χριστῷ οικονομίας[5].

Η Θεοτόκος και Αειπάρθενος Μαρία μνημονεύεται σε διάφορα σημεία του κειμένου της Θείας Λειτουργίας, που στην πρωτογενή του τουλάχιστον μορφή (Αναφορά) μας είναι γνωστό από τον 4ο μ.Χ. αι.[6]. Στα σημεία αυτά θα αναφερθούμε στη συνέχεια ξεκινώντας από την Ακολουθία της Προθέσεως, της οποίας η διαμόρφωση με τη σημερινή της μορφή ανάγεται στον 8ο-9ο μ.Χ. αι.[7], προηγείται της Λειτουργίας και κατά τον ιερό Καβάσιλα τα όσα συμβαίνουν κατ' αυτήν επί του άρτου προδιαγράφουν «*καθάπερ ἐν πίνακι*»[8] το πάθος του Χριστού και τον θάνατον Αυτού.

Αρχικά η τέλεση της Προσκομιδής γινόταν πολύ απλά και σύμφωνα με το ερμηνευτικό υπόμνημα του αγίου Γερμανού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (8ος αι.) προσφερόταν μία προσφορά από την οποίαν έβγαινε ο αμνός. Ο ίδιος Πατριάρχης είναι ο πρώτος που συνδέει τα τελούμενα στην Προσκομιδή με το μυστήριο της Ενανθρωπήσεως του Χριστού[9]. Στη βάση αυτή του νέου απεικονιστικού συμβολισμού της θείας Λειτουργίας το σκευοφυλάκιο, όπου τελείται πλέον η προσκομιδή, «*ἐμφαίνει τόν κρανίου τόπον, ἐν ᾧ ἔσταυ-ρώθη ὁ Χριστός*»[10], η δε προσφορά ή άρτος ή ευλογία «*ἐξ ἧς τό Κυριακόν σῶμα διατέμνεται, εἰς τύπον τῆς Ἀειπαρθένου καί Θεοτόκου λαμβάνεται, ἥτις κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς καί θέλησιν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καί Λόγου καί ἐπέλευσιν τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, τόν ἕνα τῆς Ἀγίας Τριάδος, Υἱόν τοῦ Θεοῦ καί Λόγον εἰσδεξαμένη, τέλειον Θεόν καί τέλειον ἄνθρωπον ἀπεκύησεν*»[11]. Κατά τον Θεόδωρο ή Νικόλαο Ανδίδων (11ος-12ος αι.), σύμφωνα με τον οποίον ο συμβολισμός της Λειτουργίας επεκτείνεται σε όλα τα γεγονότα της επί της γης ζωής του Κυρίου «*εἰς τύπον τῆς πανυμνήτου Θεοτόκου πιστῶς δεχόμεθα καί δοξάζομεν*»[12] την προσφορά.

Σύμφωνα με τις πηγές το 12ο αι. έχουμε μία νέα εικόνα στην Ακολουθία της

Προθέσεως. Πρώτος ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νικόλαος ο Γραμματικός(1111) κάνει λόγο για χρήση τεσσάρων προσφορών το λιγότερο. Από την πρώτη, τη δεσποτική, βγαίνει ο αμνός, από τη δεύτερη βγαίνει μικρή σφραγίδα προς μνημόνευση της Θεοτόκου κ.λπ.[13]. Την πράξη αυτή με τέσσερες ή και περισσότερες αν χρειαζόταν προσφορές την καταγράφει και αποδέχεται και ο επίσκοπος Κρήτης Ηλίας (1120) στο αρχαιότερο ολοκληρωμένο υπόμνημα – τυπικό της Προσκομιδής[14]. Στα εν λόγω κείμενα, που καταγράφουν μία ρευστή ακόμη κατάσταση ως προς την Ακολουθία της Προθέσεως, γίνεται λόγος περισσότερο για μνημόνευση, ακόμη και της Θεοτόκου, και όχι για εξαγωγή μερίδων και τοποθέτησή των δίπλα ή κάτω από τον αμνό όπως γίνεται σήμερα. Στο δίσκο εναποτίθεται μόνο η σφραγίδα (μερίδα) από την πρώτη προσφορά[15], η οποία είναι και η μόνη που υψούται[16]. Και σ' αυτό ακόμη το θέμα η πραγματικότητα μέχρι την εποχή εκείνη ήταν ρευστή και κάποιες φορές ασαφής. Ο Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως π.χ. μιλά για ύπαρξη τεμαχίων προσφορών στο δίσκο εκτός βεβαίως του αμνού, *«μέρη καί μέλη τοῦ σώματος»* του Χριστού, όπως γράφει, που δεν γνωρίζουμε αν επρόκειτο για μερίδες μεταξύ των οποίων θα ήταν προφανώς και της Θεοτόκου[17]. Παλαιότερα ακόμη ο άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης κάνει λόγο για την *«τῶν ἁγίων ἀπογραφή»*, προφανώς για τεμάχια ἄρτου προς την τιμήν των αγίων, που ετίθεντο στο θείο θυσιαστήριο μαζί με την εναπόθεση *«τῶν σεβασμίων συμβόλων, δι' ὧν ὁ Χριστός σημαίνεται καί μετέχεται»*[18].

Σε κάθε όμως περίπτωση σαφή μαρτυρία εξαγωγής μερίδων και μνημοσύνου της Θεοτόκου και των αγίων έχουμε από τον Πατριάρχη Φιλόθεο Κόκκινο (14ος αι.), ο οποίος στη *«Διάταξι τῆς θείας Λειτουργίας»* κάνει λόγο για πέντε ἄρτους – προσφορές. Η δεύτερη, ως συνήθως, προσφέρεται *«εἰς τιμήν καί μνήμην τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας»*. Η μερίδα δε την οποία βγάζει ο ιερεύς με την αγία λόγχη τίθεται *«ἐξ ἀριστερῶν τοῦ ἁγίου ἄρτου»*[19]. Για το ποια είναι τα αριστερά ή τα δεξιά του ἄρτου δημιουργήθηκε αργότερα, το 17ο αι., στο Ἅγιον Ὄρος έριδα. Η κατάληξη ήταν να ξεκαθαριστεί ότι η μερίδα της Θεοτόκου τίθεται στα δεξιά του ἄρτου όπως βλέπει ο ιερέας προς το θυσιαστήριο[20].

Πληρέστερη εικόνα, τόσο τελετουργικά όσο και θεολογικά σχετικά με το θέμα των μερίδων, μας δίδει ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης. Ο λειτουργιολόγος πατήρ επισημαίνει τον ιλαστικό χαρακτήρα που έχουν οι μερίδες για τους ζώντες και τους τεθνεώτες, αλλά υπογραμμίζει ότι οι μερίδες των αγίων προσφέρονται *«εἰς μνήμην αὐτῶν καί τιμήν δι' αὐτῶν εἰς σωτηρίαν ἡμῶν»*. Μετέχουν στο φρικτό μυστήριο *«ὡς συνηγωνισμένοι Χριστῷ, δόξης καί ἀναβάσε-ως μείζονος τῇ κοινωνίᾳ τῆς σωτηριώδους θυσίας»*. Δεν μεταβάλλονται όμως οι μερίδες σε *«σῶμα δεσποτικόν ἢ εἰς τὰ σώματα τῶν ἁγίων, ἀλλά μόνα δῶρά εἰσι καί προσφοραί καί θυσίαι δι' ἄρτου κατά μίμησιν τοῦ Δεσπότου καί ἐπ' ὀνόματι τούτων αὐτῷ προσφερόμεναι καί τῇ ἱερουργίᾳ τῶν μυστηρίων τῇ ἐνώσει τε καί κοινωνίᾳ*

ἀγιαζόμεναι καί εἰς ἐκείνους ὑπέρ ὧν εἰσι τόν ἀγιασμόν παραπέμπουσαι καί διὰ τῶν ὑπέρ τῶν ἀγίων εἰς ἡμᾶς δὴ καί διὰ τῶν εὐχῶν τοῦτο γίνεται»[21].

Ὅτι ἰσχύει για τις μερίδες των αγίων ἰσχύει και για την μερίδα της Θεοτόκου με τη μόνη διαφορά ὅτι αὐτή τιμητικά τίθεται στα δεξιά του ἄρτου, ἐνῶ οἱ των ταγμάτων αριστερά αὐτοῦ. Ἡ ἐξαγωγή δε της σχετικῆς μερίδας γίνεται «εἰς δόξαν τῆς Παναγίας τοῦ Θεοῦ Μητρός»[22]. Εξαιρετικά ἡ δόξα αὐτή ἀνήκει στην Παναγία, τῇ Μητέρα του Θεοῦ Λόγου, καθόσον κατὰ τον ἅγιο Συμεών Θεσσαλονίκης εἶναι «ἡ τῆς μεγάλης οἰκονομίας ὑπηρέτις, τό τῆς θείας ἐνώσεως πρὸς ἡμᾶς ἐργαστήριον, ἡ τοῦ μεγάλου τούτου θύματος ῥίζα τε καί γεννήτρια καί αἰτία τῷ Ποιητῇ φανεῖσα, πρὸ πάντων τὴν δόξαν κομίζεται καί τὴν ἑλλαμψιν πρωτοδότως ἐκ τοῦ σαρκωθέντος ἐξ αὐτῆς ὑπέρ λόγον παρθενικῶς καί ἁγίως, καί ἡμῖν ἐνωθέντος ἄκρα χρηστότητι. Διὸ καί ἐκ δεξιῶν τούτου παρίσταται, καί ἅμα ἐκ δεξιῶν τοῦ ἱεροῦ ἄρτου τὴν ὑπέρ αὐτῆς μερίδα τίθεμεν, τοῦτο δηλοῦντες ἐκ τούτου, ὡς ὑπερτέρα πάντων αὕτη καί ἐγγυτέρα Θεῷ»[23].

Παρά τὴν τιμητικὴ θέσιν της μερίδας της Παναγίας στο δισκάριο με τον ἀμνὸ καὶ τις ἄλλες μερίδες των αγίων καὶ των πιστῶν, ἐκφραση τῆς ἐνότητος της Ἐκκλησίας καὶ του μεγάλου μυστηρίου ὅπου «Θεὸς ἐν ἀνθρώποις καί Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν, θεουμένων ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντως Θεοῦ σαρκωθέντος ὑπέρ αὐτῶν»[24], ἐν τούτοις οὔτε αὐτὴ μεταβάλλεται σὲ σῶμα Χριστοῦ. Ὅλες οἱ μερίδες μετέχουν του σώματος καὶ του αἵματος του Χριστοῦ καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἐπαφῆς καὶ ἐνώσεως ἀγιάζονται· «Οὐδεμία τῶν εἰρημένων μερίδων, εἰ καί ἐνοῦ-ται τῷ σώματι τοῦ Κυρίου καί τῷ αἵματι, μεταβάλλεται εἰς σάρκα καί αἷμα Χριστοῦ. Μόνος γάρ ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος, ὁ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου καί τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ προσαχθεὶς, οὗτος μετουσιοῦται καί μεταβάλλεται· αἱ μερίδες μετοχικῶς τοῦ ἀγιασμοῦ μεταλαμβάνουσι. Διὰ τοῦτο προσεχέτω ὁ ἱερεὺς, ἵνα μὴ ἀντὶ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου τὴν μερίδα τοῖς κοινωνοῦσι μεταδώσῃ· καί γὰρ καθάπερ αἱ τῶν ἀγίων ψυχαὶ περὶ τό φῶς εἰσὶ τῆς Θεότητος, οὐ γίνονται δέ ἐκεῖναι φύσει Θεός, ἀλλὰ κατὰ μέθεξιν, οὕτω καί αἱ μερίδες, εἰ καί ἐνοῦνται τῇ τοῦ Κυρίου σαρκὶ καί τῷ αἵματι»[25].

Σε τελικὴ ἀνάλυση ἐκεῖνο που ἡ παράδοσή μας καὶ ἡ περὶ τὴν Ἀκολουθία της Προθέσεως (Προσκομιδῆς) λειτουργικὴ ἐρμηνευτικὴ τῆς Ἐκκλησίας θέλει νὰ ἀναδείξῃ εἶναι αὐτό που ὁ ἱερός Καβάσιλας ἐπισημαίνει, ὅτι δηλαδή «πᾶσα γὰρ ἡ προσαγωγή τῶν δώρων εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ Κυρίου καί διὰ πάσης ὁ αὐτοῦ καταγίνεται θάνατος»[26]. Ἐτσι ὅπως διαμορφώθηκε ἀνά τους αἰῶνες ἡ Ἀκολουθία της Προθέσεως (Προσκομιδῆς) ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ προοίμιο των ὁσων θὰ ἀκολουθήσουν στὴ θεία Λειτουργία. Ἡ εἰκόνα του δισκαρίου, ὅπως τὴν εἶδαμε στὴ σχετικὴ περιγραφή καὶ ἐρμηνεία του ἁγίου Συμεών Θεσσαλονίκης, εἶναι εἰκόνα

της ενότητας της Εκκλησίας, στρατευμένης και θριαμβεύουσας. Ως εκ τούτου είναι και αλήθεια που παραπέμπει στη μέλλουσα βασιλεία και στο της αιωνίου ζωής το πολίτευμα· «Θεός μεθ' ἡμῶν ὁρώμενός τε καί μεταλαμβανόμενος»[27].

Στο γεγονός αυτό της προετοιμασίας και της «έν πίνακι» διαγραφόμενης θυσίας, αλλά και της αναμονής – πρόγευσης των εσχάτων, η Παναγία ως εικόνα της Εκκλησίας[28], «ἡ ἀνταπόκριση ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας στήν κλήση τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Θεοῦ»[29], λειτουργεῖ κάθε φορά ως η «Θεόμυστος τράπεζα τῆς ὑπέρ νοῦν ἱερουργίας, ἐφ' ἣν ὁ ἐξ οὐρανοῦ ἄρτος Χριστός, ὁ ὑπέρ πάντων Ἀμνός ὡς θυμίαμα καί ἱερεῖον ζωοθυτούμενον τέθυται»[30]. Στον τύπο της δικῆς της μερίδας από ξεχωριστή προσφορά παρίσταται εκ δεξιῶν του αμνού ως ασάλευτος θρόνος του Βασιλέως Χριστού[31]. Στον τύπο δε της πρώτης προσφοράς «τῆς καθαρωτέρας»[32] μάλιστα, από την οποία εξάγεται ο ιερός ἄρτος, συνεχίζει να προσφέρει μυστικά το σώμα της από το οποίο «Χριστός ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία καί δύναμις, τήν ἑαυτοῦ σάρκα ὠκοδόμησεν»[33]. Στη Λειτουργία δηλαδή υπάρχει η Παναγία, επειδή υπάρχει ο Χριστός, η ζωή[34], το φως[35] και ο λυτρωτής του κόσμου. Η προς την Θεοτόκον δε τιμή «εἰς τόν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα (Υἱόν) ἀνάγεται»[36].

β) Στην αρχή της Θείας Λειτουργίας και συγκεκριμένα στο τέλος κάθε συναπτής πριν από τις ευχές των αντιφώνων λέγεται από το διάκονοτο «τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, δεσποίνης ἡμῶν, Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας μετά πάντων τῶν ἀγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτούς καί ἀλλήλους καί πᾶσαν τήν ζωήν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα». Εδώ ζητεῖται η βοήθεια των αγίων και προ πάντων της Θεοτόκου στην προσπάθειά μας να κάνουμε το Χριστό κέντρο της ζωῆς μας. Οι ἅγιοι εἶναι οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ[37] και πρώτοι αυτοί όπως και η Θεοτόκος ἐμπιστεύθηκαν τῇ σωτηρίᾳ των στο Χριστό[38]. Η Παναγία ιδιαίτερα ἀφιέρωσε ἀπό παιδί τῇ ζωῇ της στον Θεό και ἐγένε ο ἑμψυχος θρόνος Του. «Ἔτσι και ο κάθε πιστός προσφέρεται στον Κύριο για να γίνει οἶκος δικός Του»[39].

Ο ιερός Καβάσιλας ερμηνεύοντας το παραπάνω αἶτημα σημειώνει ὅτι «οὐ πάντων ἐστὶ τό παρατίθεσθαι ἑαυτούς τῷ Θεῷ». Προς τον σκοπό αυτό χρειάζεται παρησία η οποία ἔχει ως προϋπόθεση τὴν καθαρὴ συνείδηση, «ὅταν ἡ καρδιά ἡμῶν μὴ καταγιγνώσκη ἡμῶν, ὅταν τὰ αὐτοῦ μεριμνῶμεν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ μεριμνᾶν τὰ ἐκείνου(τοῦ Θεοῦ δηλαδή) τῶν ἡμετέρων καταφρονῶμεν. Τότε γὰρ αὐτοὶ τε ἀληθῶς ἀφιστάμεθα τῆς μερίμνης τῆς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῷ Θεῷ ταύτην παρατίθεμεν ἀφαιρῶς, πιστεύοντες βεβαίως ὅτι δέξεται τὴν παρακαταθήκην ἡμῶν καὶ φυλάξει». Το ἔργο αὐτό ὅμως θέλει ιδιαίτερη σπουδὴ και φιλοσοφία, στηριγμὸ δηλαδή και δύναμη που μόνο η Θεοτόκος και οἱ ἅγιοι μποροῦν να τα προσφέρουν. Αὐτὴν τὴν ἐννοία ἔχει το «μνημονεῦσαι», το «καλέσαι» δηλαδή και το «δεηθῆναι»[40], προκειμένου ὅπως και η Παναγία να γίνουμε «Ἰησοῦ οἰκητήριον, τερπνόν καὶ ὠραῖον

»[41].

Στο σημείο αυτό συνηθίζεται να ψάλλεται το «Υπεραγία Θεοτόκε σῶσον ἡμᾶς», όπως συμβαίνει πριν από τα θεομητορικά τροπάρια των κανόνων ή τα τροπάρια των παρακλητικών κανόνων και του Ακαθίστου Ὑμνου. Η φράση αυτή δεν απαντά στη χειρόγραφη παράδοση, αλλά αποτελεί συνήθεια ευλάβειας μεταγενέστερη. Κατά τον καθηγητή Ιωάννη Φουντούλη δεν δικαιώνεται «από την παράδοσι και από την ορθή λειτουργική τάξι. Εκτός αυτού, διακόπτει με μία άσκοπο παραβολή την φράση της διακονικής προς το λαό προτροπής, επισκιάζοντας έτσι το όλο νόημά της και μεταθέτοντας το βάρος της από τον Χριστό και την παράθεσι σ' αυτόν της ζωής μας, στις πρεσβείες της Θεοτόκου»[42].

Τις τελευταίες δεκαετίες τέθηκε και θέμα δογματικής ακρίβειας της εν λόγω έκφρασης και εις αντικατάστασή της προτάθηκε το «Υπεραγία Θεοτόκε πρέσβευε ὑπέρ ἡμῶν». Και τούτο διότι κατά την πρόταση αυτή, η Παναγία πρεσβεύει στο Χριστό που είναι και ο μόνος «σωτήρ τοῦ σώματος»[43], δηλαδή της Εκκλησίας. Στο ζήτημα αυτό εξέφρασε την άποψή του και ο μακαριστός π. Επιφάνιος Θεοδωρόπουλος, ο οποίος τόνισε ότι «οὐδόλως εἶνε ἀπορριπτέον τό ‘Υπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς’, διότι ἄδοντες καί ψάλλοντες χεῖλεσί τε καί καρδίᾳ τοῦτο, δέν ζητοῦμεν παρά τῆς Ἀχράντου Δεσποίνης ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἰδίᾳ δυνάμει καί ἐξουσίᾳ καί φυσικῶ δικαιώματι, ὡς κακῶς ὑπολαμβάνουσί τινες, ἀλλ’ ἵνα, χρωμένη τῇ ἀπείρῳ Αὐτῆς μητρικῇ παρρησίᾳ πρός τόν Θεόν Λόγον, εἰς Ὅν σάρκα ἐκ τῆς ἰδίᾳς Αὐτῆς σαρκός ἐδάνεισε, συντελέσῃ διὰ τῶν θερμῶν πρεσβειῶν Αὐτῆς, ὅπως κερδίσωμεν τελικῶς τήν ἐν ΧΡΙΣΤῳ σωτηρίαν καί ἀπαλλαγῶμεν ἐκ τοῦ ἀθανάτου θανάτου.

Συνεπῶς τό ‘Υπεραγία Θεοτόκε, πρέσβευε ὑπέρ ἡμῶν’ καί τό ‘Υπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς’ κατ’ οὐσίαν οὐδόλως διαφέρωσι. Διότι, ἐν μέν τῷ πρώτῳ, αἱ πρεσβεῖαι τῆς Θεοτόκου ἅς ἐπικαλούμεθα, δέν ἀναφέρονται εἰς ἄλλο τι εἰμῇ εἰς τήν εὐόδωσιν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἡμῶν· ἐν τῷ δευτέρῳ, τό ‘σῶσον ἡμᾶς’, ὅπερ λέγομεν, δέν ἀναφέρεται εἰς ἄλλο τι εἰμῇ εἰς τάς θερμάς πρεσβείας Αὐτῆς, δι’ ὧν δύναται Αὕτη νά συντελέσῃ εἰς τήν εὐόδωσιν τῆς ἐν Χριστῷ πάλιν σωτηρίας ἡμῶν»[44].

Οι παραπάνω θέσεις δικαιώνονται απόλυτα τόσο βιβλικά, όσο και πατερικά, αλλά και λειτουργικά. Ο απόστολος Παῦλος π.χ. λέγει· «τοῖς πᾶσι γέγονα τά πάντα, ἵνα πάντως τινάς σώσω»[45]. Στην επιστολή Ιακώβου επίσης σημειώνεται· «ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλόν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου»[46]. Κατά τον ἅγιο Ιωάννη το Δαμασκηνό η Παναγία είναι «τό τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐργαστήριον»[47], αφού αυτή γέννησε το σωτήρα του κόσμου. Στην υμνογραφία επίσης πολύ συχνά γίνεται λόγος για την Παναγία που σώζει τους ανθρώπους· «Μαρία τό σεπτόν ... πέφυκας ἁμαρτωλῶν σωτηρία καί σώζεις τούς δούλους σου

»[48], «ἡ ἄρρητως παρθένε σῶζε τούς σέ μεγαλύνοντας»[49], «χαῖρε μόνη τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία»[50]. Ο ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης ανακεφαλαιώνει κατά τον καλύτερο τρόπο την περί του θέματος αυτού ορθόδοξη θέση· «Δι' αὐτῆς γάρ (τῆς Θεοτόκου δηλαδή) καταλάμπονται καί ἐξ αὐτῆς πρώτης ἡμεῖς διὰ τῶν ἁγίων σωζόμεθα, ὅτι καί διὰ ταύτης Θεῷ ἠνώθημεν ... κοινόν ἐστί παντός κόσμου σωτήριον ... καί δι' αὐτῆς τήν σωτηρίαν ἐλπίζομεν ... ὡς ὑπέρ πάντας σῶσαι ἡμᾶς δυναμένην»[51].

γ) Σχετικό με τα προηγούμενα είναι και το περιεχόμενο του εφυμνίου του πρώτου αντιφώνου της θείας Λειτουργίας· «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς»[52]. Ο Χριστός είναι ο Σωτήρας του κόσμου και πρεσβευτής μας προς αὐτόν είναι ἡ Παναγία[53]. «Αὕτη γάρ ὑπέρ πᾶσαν λογικὴν κτίσιν ἀγαπήσασα τόν Θεόν, τοῦτον ἔνοικον ἔσχε τῇ ταπεινώσει καί ὑπερτάτῃ ἀγνείᾳ αὐτῆς, ἱκανή δεδειγμένη, καί δι' αὐτῆς ἡμᾶς τῷ Θεῷ καί Πατρὶ τόν ἀγαπητόν Υἱόν σαρκώσασα ὠκειώσατο»[54]. Γενικότερα τα αντίφωνα σε θεολογικό επίπεδο προκηρύσσουν την Ενσάρκωση του Λόγου[55]. Ως προρρήσεις των προφητῶν προκαταγγέλλουν « τήν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τήν ἐκ Παρθένου ἐπὶ γῆς»[56]. Το « Ἄγαθόν τό ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ»[57] π.χ., που είναι ο πρώτος στίχος του πρώτου αντιφώνου, κάνει λόγο για την αφορμή της υμνήσεως του Θεοῦ Πατέρα, ἀλλά και του μονογενοῦς Υἱοῦ. Αὐτή ακριβῶς οφείλεται στη θεία φιλανθρωπία και « τά διὰ σαρκός ἔργα καί πάθη»[58]. Επομένως είναι πολύ λογικό το εφύμνιο να αναφέρεται στην Παναγία, το πρόσωπο που υπηρέτησε στο ἔργο της σωτηρίας του ἀνθρώπου και του κόσμου· «Ἐπεὶ γάρ ὑπέρ σωτηρίας ψυχῶν καί συγχωρήσεως πταισμάτων τήν θείαν τελοῦμεν μυσταγωγίαν, εἰκότως, ὡς ὑπερτέραν οὔσαν τήν Θεομήτορα πάντων τῶν ἁγίων, ἥ καί αὐτῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, εἰς ἱκεσίαν παρακαλούμεθα»[59].

δ) Ο ὕμνος που ακολουθεῖ, δηλαδή «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καί Λόγος τοῦ Θεοῦ ...», κατ' ἄλλους ποίημα του Ιουστινιανού και κατ' ἄλλους παλαιότερο[60], είναι ὕμνος Χριστολογικός και θεωρεῖται «περίληψις τοῦ ὅλου μυστηρίου τῆς Θείας Οἰκονομίας. Μᾶς γνωρίζει πῶς τό δεύτερον πρόσωπον τῆς μακαρίας Τριάδος, ὁ μονογενὴς Υἱὸς καί Λόγος τοῦ Θεοῦ, φύσει ἀθάνατος, ἀπαθὴς καί ἄτρεπτος ὑπάρχων, κατεδέξατο δι' ἡμᾶς τούς ἀνθρώπους καί διὰ τήν ἡμετέραν σωτηρίαν, ὅχι μόνο νά σαρκωθῇ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἀλλά καί νά δεχθῇ σταυρόν καί θάνατον, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου Αὐτοῦ θανατώσῃ τήν ἁμαρτίαν, ἀποκτείνῃ τόν διάβολον καί οὕτως ἀπαλλάσσων ἡμᾶς ἀπὸ τῆς δουλείας αὐτοῦ, σῶσῃ ἡμᾶς»[61].

Σαν ἓνα μικρὸ σύμβολο πίστεως μας θυμίζει ὅτι κέντρο της θείας Λειτουργίας είναι ο Χριστός, ο ἐκ Παρθένου σαρκωθείς «ἀτρέπτου μεινάσης τῆς θεότητος καί ἀσυγχύτου, εἷς ἐστί τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐνανθρωπήσας καί σταυρωθῆναι καταδεξάμενος, ὁ καί ἐν τρισαγίῳ ὕμνῳ συνδοξαζόμενος ὑπὸ τῶν νοερῶν καί οὐρανίων δυνάμεων. Ἀνεκφοιτήτως γάρ καί ἀχωρίστως τῶν πατρικῶν κόλπων

καταβάς σεσάρκωται. Αὐτός οὖν ἐστὶ ὁ σῶζων ἡμᾶς»[62]. Ο Χριστός «τὴν αὐτοῦ Μητέρα ὑπὲρ ἡμῶν ἐξελέξατο»[63]καὶ «ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς ἀσυγχύτως καὶ ἀσυνδοιάστως, Θεός καὶ ἄνθρωπος»[64]. Ὁλη ἡ διδασκαλία τῆς Εκκλησίας περὶ ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου στο πρόσωπο τῆς αγίας Θεοτόκου καὶ αειπαρθένου Μαρίας, «διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν», περικλείεται σ' αὐτὸν τὸν μικρὸν ὕμνο τῆς θείας Λειτουργίας, σ' αὐτὸν «τόν παιάνα τῆς νίκης»[65]τοῦ Χριστοῦ κατὰ τῆς αμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου.

ε) Αὐτὴν τὴν ἀλήθεια ὅτι ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καταδέχτηκε νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν Παρθένο χωρὶς νὰ χάσει τὴ θεότητά Του, τὴν ὁμολογούμε καὶ στο σύμβολο τῆς πίστεως, τὸ «Πιστεύω», τὸ ὁποῖο εἰσήλθε στὴ θεία Λειτουργία τὸν 6ο αἰῶνα ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος[66], ψαλλόμενον μάλιστα «ὑπὸ παντός τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος»[67]. Αὐτὴ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, ἡ ευχαριστήριος ὁμολογία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὶς δωρεές τοῦ Θεοῦ καὶ πρωτίστως γιὰ τὴν «ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου» ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου, γίνεται λειτουργικὴ ἐμπειρία. Ἔργο δηλαδὴ ποῦ μαρτυρεῖ ὅτι στὴ θεία Λειτουργία ἐνεργεῖται ἐσαεὶ τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας μας· «οὕτω φαινόμεθα ζῶντες ὁμοῦ καὶ πολιτευόμενοι. Καὶ τὰ μὲν πάθη σαρκὶ τοῦτον ὑπομεμενηκέναι ὁμολογῶμεν· ἀπαθῆ δέ τούτου φυλάττεσθαι τὴν θεότητα»[68].

Ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἐρμηνεύοντας τὸ περιεχόμενο τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ ἰδιαίτερος τοὺς στίχους «Καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα» τονίζει ἀρχικὰ ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος δὲν σαρκώθηκε κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ πραγματικά· «εἰ γὰρ φαντασίᾳ ὤφθη, τό πᾶν τῆς οἰκονομίας κενόν»[69]. Στὴν πραγματικὴ αὐτὴ ἐνσάρκωση γιὰ τὴ σωτηρία μας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον «συνυπουργήσε. Μία γὰρ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δύναμις τῶν τριῶν. Μόνος δέ ὁ Λόγος σεσάρκωται, καὶ οὐχὶ ὁ Πατήρ ἢ τό Πνεῦμα»[70]. Ἡ Παναγία Παρθένος[71], «ἀσπόρως καὶ ἀπεριλήπτως»[72]κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνό, πρόσφερε τὴ δική τῆς γαστέρα ὥστε ὁ ἄσαρκος Λόγος νὰ προσλάβει ἐξ αὐτῆς «τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ὥστε αὐτὴν χρηματίσαι τῇ σαρκὶ ὑπόστασιν, τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν, καὶ σύνθετον γενέσθαι τὴν πρότερον ἀπλὴν οὐσαν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν»[73].

Ὁ Θεὸς κατὰ τὸν ἅγιον Συμεὼν, μποροῦσε ἐξ ἀρχῆς νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ ἄλλῃ ὕλη. Δὲν τὸ θέλησε ὁμως «ἵνα μὴ ἀκοινωνήτως πρὸς ταύτην ἔχων τὴν κτίσιν, οὐ δύναται μένειν, ἢ κοινωνίαν ἔχειν ἐν αὐτῇ· οὕτω δὴ καὶ τὴν ἀνάπλασιν ποιῶν τοῦ ἀνθρώπου, οὐχ ἑτέραν ὕλην προσλαβέσθαι ἠθέλησεν, ἵνα μὴ ἡ παραπесоῦσα φύσις ἡμῶν ἐναπομείνῃ τῷ πτώματι. Εἰ γὰρ μὴ ἀπὸ τῶν αἱμάτων τῆς Παρθένου, τῆς ἐκ τοῦ Ἀδάμ καταγομένης, τὴν σάρκα ἦν εἰληφώς, πῶς ἂν τό συγγενές πρὸς ἀνθρώπους εἶχεν; ἢ πῶς τὸν ἀπὸ Θεοῦ ἁγιασμόν ἐλαμβάνομεν; ἢ πῶς ἂν ἐζωώθημεν οἱ νενεκρωμένοι, μὴ τῆς ζωῆς ἐλθούσης ἡμῖν

»[74]. Μετέχει δηλαδή: ο Θεός του ιδίου φυράματος, για να μπορεί ο άνθρωπος να κοινωνεί μαζί του και να χαίρεται την εν Χριστώ σωτηρία στην Εκκλησία και τα μυστήριά της, το πλήρωμα των οποίων είναι η Θεία Ευχαριστία[75], καθόσον στο Κυριακό σώμα «κατοικεῖ πᾶν τό πλήρωμα τῆς θεότητος τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ σωματικῶς, ὅπερ ἐστὶν οὐσιωδῶς»[76].

στ) Από τα κεντρικότερα και σημαντικότερα σημεία της Θείας Λειτουργίας είναι και αυτό των δίπτυχων με το οποίο ολοκληρώνεται το τμήμα της Αναφοράς[77]. Το ενδιαφέρον εδώ είναι ότι με την μνημόνευση των κεκοιμημένων και των αγίων μνημονεύεται «ἐξαιρέτως» και η Παναγία. «Ἐξαιρέτως δέ ἡ τῆς Παναγίας καὶ μόνης Θεοτόκου ἀνάμνησις, ὅτι καὶ νῦν καὶ τότε τό κοινόν ἐστὶ παντός τοῦ κόσμου σωτήριον»[78], σημειώνει ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης. Ο Θεόδωρος Ανδίδων ερμηνεύοντας τη φράση αυτή αιτιολογεί τη μνημόνευση προς τη Θεομήτορα λέγοντας ότι «ὡς ἐκ προσώπου τοῦτο λέγεσθαι τοῦ Κυρίου»[79]. Τοποθετεῖ δηλαδή τη θέση της Θεοτόκου σε σχέση με το Χριστό και όχι σε σχέση με τους ανθρώπους, για να δειχθεῖ «ὅτι μόνος αὐτός ἐκτός ἁμαρτίας ὁ Θεάνθρωπος Κύριος καὶ ὅτι ὑπέρ πάντων ἑαυτόν ἁπλῶς δέδωκε καὶ ὅσα τότε, τό πάθος, ἡ ταφή καὶ ἡ ἀνάστασις εἰργάσατο ταῦτα πάντα καὶ νῦν διὰ τῶν συμβόλων τοῖς πιστεύουσι κατορθοῦται»[80].

Ο άγιος Νικόλαος ο Κάβασιλας είναι περισσότερο θεολογικός ως προς το θέμα αυτό. Ἐτσι επισημαίνει ότι η λογική λατρεία προσφέρεται και υπέρ των αγίων όχι ως ικεσία, αλλά ως ευχαριστία· «ὡς χαριστήριον τῷ Θεῷ· καὶ πάντων καὶ ἐξαιρέτως τῶν ἄλλων ὑπέρ τῆς μακαρίας τοῦ Θεοῦ μητρός, ὡς οὔσης ἀγιωσύνης ἐπέκεινα πάσης. Διὰ τοῦτο οὐδέν αὐτοῖς εὔχεται ὁ ἱερεὺς ἀλλὰ μᾶλλον αὐτός παρ' ἐκείνων εἰς τάς εὐχάς δεῖται βοηθεῖσθαι»[81]. Σε άλλο σημείο της Ερμηνείας του εξηγεί ότι το «ὑπέρ» αναφέρεται όχι μόνο όταν θέλουμε να εκφράσουμε ικεσία, αλλά και όταν ευχαριστούμε, όπως συμβαίνει με τα λεγόμενα στην Αναφορά της Λειτουργίας· «ὑπέρ τούτων ἀπάντων εὐχαρι-στοῦμεν ... ὑπέρ πάντων ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν ... καὶ ὑπέρ τῆς λειτουργίας ταύτης»[82].

Για να τεκμηριώσει ακόμη περισσότερο τον ευχαριστήριο, αλλά και ικέσιο χαρακτήρα της θυσίας παραλληλίζει τη μνημόνευση της Παναγίας στα δίπτυχα με την προσφορά της μερίδας της στην Προσκομιδή. «Ὡσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης (της Προσκομιδῆς δηλαδή) 'εἰς δόξαν τῆς Παναγίας, εἰς πρεσβείαν τῶν ἀγίων', φησίν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας· (μνημόνευση δηλαδή στα δίπτυχα) 'ὑπέρ τῶν ἀγίων ἀπάντων, ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας'. Ὡσπερ γάρ ἐκεῖ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ἔδειξε τῶν ἄλλων προτιθεὶς ἀπάντων, οὕτως ἐνταῦθα, ἐπεὶ μετὰ τινος ἄλλου αὐτῆς ἐμνημόνευσε, τό 'ἐξαιρέτως' προσθείς»[83]. Σε κάθε περίπτωση και μέσα από την «ἐξαιρέτως» μνημόνευση της Παναγίας στα δίπτυχα αναδεικνύεται για μία ακόμη

φορά η αλήθεια ότι «στη Θεία Ευχαριστία κοινωνούμε το σώμα και το αίμα, που από αυτήν πήρε ο ενανθρωπήσας θείος Λόγος· η σάρκα του Κυρίου είναι σάρκα της Θεοτόκου»[84].

Ζ) Ο ύμνος «Ἄξιό ἐστιν» που ακολουθεί έχει ξεχωριστή ιστορία και ιδιαίτερο θεολογικό ενδιαφέρον. Κατ' αρχάς αποτελείται από δύο αυτοτελή μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά το «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον, καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν». Πρόκειται για αρχαγγελικό ύμνο τον οποίον σύμφωνα με τη διήγηση την αποδιδόμενη στον Ιερομόναχο και πρώτο του Αγίου Όρους Σεραφεῖμ το Θυηπόλο (16ο αι.) έψαλε ο αρχάγγελος Γαβριήλ κατά τη διάρκεια του Όρθρου σε κελλί της Κυρίας Θεοτόκου της Κοιμήσεως «κατὰ τὴν Σκῆπτην τοῦ Πρωτάτου, τὴν εὕρισκομένην εἰς τὰς Καρέας, ἐκεῖ πλησίον, ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος»[85].

Την ώρα που ψάλλεται το «τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ ...» ο αρχάγγελος Γαβριήλ υπό την μορφήν ξένου μοναχού έκαμε άλληνη αρχήν του ύμνου ψάλλοντας το «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς ...», για να ακολουθήσει το τροπάριο «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ...». Κατὰ παράκλησιν του εντοπίου μοναχού το έγραψε με το δάκτυλόν του σε μία πλάκα· «καί, ὦ τοῦ θαύματος! τόσον βαθέως ἐχαράχθησαν τὰ γράμματα ἐπάνω εἰς τὴν σκληρὴν πλάκα, ὡσάν νά ἐγράφησαν ἐπάνω εἰς πηλόν ἀπαλώτατον. Εἷτα λέγει τῷ ἀδελφῷ· ἀπό τῆς σήμερον καί εἰς τό ἐξῆς, οὔτω νά ψάλλετε καί ἐσεῖς, καί ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι»[86]. Το γεγονός αυτό διαδόθηκε στους άρχοντες του Αγίου Όρους και εστάλη η σχετική πλάκα στο Πατριαρχείο, το έτος 980, «πατριαρχοῦντος Νικολάου τοῦ Χρυσοβέργη. Τῆς Συνόδου δέ συνελθούσης, καθιερώθη ὁ ἀγγελικὸς οὗτος ὕμνος εἰς γενικὴν ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν»[87]. Αυτή η καθιέρωση έγινε το έτος 982[88]. Εννοείται ότι το «Τὴν τιμιωτέραν ...» αποτελεί το δεύτερο και παλαιότερο τμήμα του όλου Τροπαρίου. Πρόκειται για τον ειρμό της θ' ωδής του κανόνα της Μ. Παρασκευής, ποίημα Κοσμά του Μελωδού[89], ο οποίος το ενεπνεύσθη από τον ύμνο προς τη Θεοτόκο του οσίου Εφραίμ του Σύρου· «Τιμιωτέρα τῶν Χερουβὶμ καὶ ἀσυγκρίτως πασῶν τῶν οὐρανίων στρατιῶν ...»[90].

Σε θεολογικό επίπεδο και στα δύο τμήματα του Θεομητορικού αυτού ύμνου (μεγαλυναρίου) τονίζεται το ίδιο θέμα, ότι δηλαδή η Παναγία είναι Θεοτόκος. Η υπερτέρα όλων των αγίων και των αγγέλων σύμφωνα και με τις αποφάσεις της Γ' εν Εφέσω Οικουμενικής Συνόδου είναι η όντως Θεοτόκος. Η τετιμημένη υπέρ πάσαν κτίσιν δεν γέννησε το Χριστό ως ψιλόν άνθρωπον θεοφόρον κατά τις απόψεις των Νεστοριανών, αλλά γέννησε «Θεόν σεσαρκωμένον. Αὐτός ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, κυηθεὶς μὲν ἐκ τῆς Παρθένου, προ-ελθὼν δέ Θεός μετὰ τῆς προσλήψεως, ἤδη καὶ αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ θεωθείσης ... καί οὔτω νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι Θεοτόκον τὴν ἀγίαν Παρθένον, οὐ μόνον διὰ τὴν φύσιν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου

»[91]. Ο Χριστός δηλαδή είναι τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος και στο πρόσωπό Του, όπως υπογραμμίζει ο άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας, ενώθηκαν οι δύο φύσεις «καθ' ὑπόστασιν»[92], δηλαδή πραγματικά και αληθινά. Δεν υπάρχει σύγχυση ή μίξη, αλλά ένωση όπως ενώνεται η φωτιά με το σίδηρο ή η ψυχή με το σώμα στον άνθρωπο, «ἀρρήτως καί ἀφράστως»[93]κατά τον άγιο Κύριλλο, «ἀσυγχύτως καί ἀτρέπτως» κατά το δόγμα της Δ' εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου[94].

Η άρνηση ή αλλοίωση αυτής της πίστης θέτει σε αμφισβήτηση όλο το μυστήριο της θείας οικονομίας και της ενανθρωπήσεως του Λόγου για τη σωτηρία του ανθρώπου[95]. Γι' αυτό και η Εκκλησία με πεποικολιμένη μάλιστα μελωδία ψάλλει στην οικεία θέση τον ύμνο για την όντως Θεοτόκο, έτσι ώστε «τῷ προσηνεῖ καί λείω τῆς ἀκοῆς τό ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον λανθανόντως ὑποδεξώμεθα»[96], για να ομολογείται κάθε φορά στη Λειτουργία, η οποία ανακεφαλαιώνει το μυστήριο της θείας οικονομίας, ότι η Παρθένος Μαρία είναι η Θεοτόκος· «τό ἐργαστήριον τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων· ἡ πανήγυρις τοῦ σωτηρίου συναλλάγματος· ἡ παστάς ἐν ᾗ ὁ Λόγος ἐνυμφεύσατο τήν σάρκα ... Μαρία ἡ δούλη καί μήτηρ, ἡ παρθένος καί οὐρανός, ἡ μόνη Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους γέφυρα»[97].

Κατά τη θεία Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου ως μεγαλυνάριο της Θεοτόκου στο τέλος των διπτύχων ψάλλεται ο ύμνος «Ἐπί σοί χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις, ἀγγέλων τό σύστημα καί ἀνθρώπων τό γένος, ἡγιασμένε ναέ καί παράδεισε λογικέ, παρθενικόν καύχημα, ἐξ ἧς Θεός ἐσαρκώθη καί παιδίον γέγονεν ὁ πρό αἰώνων ὑπάρχων Θεός ἡμῶν. Τήν γάρ σήν μήτραν θρόνον ἐποίησε καί τήν σήν γαστέρα πλατυτέραν οὐρανῶν ἀπειργάσατο. Ἐπί σοί χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις· δόξα σοι». Ο ύμνος αυτός που εκθειάζει την παρθενία και αγιότητα της Παναγίας και αναφέρεται στη συμβολή της στο μυστήριο της Ενσαρκώσεως εντάχθηκε στη θεία Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου από το 14ο αι. και δη το έτος 1360[98]. Σχετίζεται δε με το πολυθρύλλητον θαύμα που έγινε την εν λόγω εποχή στο Άγιον Όρος: «Ἐπί τῶν ἡμερῶν, γράφει ἡ ἱστορία, τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Φιλοθέου, ἡγουμενεύοντος ἐν τῇ ἀγίᾳ Λαύρᾳ τοῦ Ἀθωνος τοῦ πανοσιωτάτου ἐκείνου κυροῦ Ἰακώβου τοῦ Πρικανᾶ, ὁ παναγιώτατος πατριάρχης ὁ Κάλλιστος εἶχεν ὀρίσει ὅπως ψάλλωσι τοῦτο, τελουμένης τῆς θείας μυσταγωγίας ἐν τῷ καιρῷ τῶν διπτύχων. Ὁ δέ γε παναγιώτατος πατριάρχης Φιλόθεος ὠρυσεν, ἵνα ψάλλωσι τό Ἀξιόν ἐστιν, ὡς συντομώτερον. Ἐτυχε τοίνυν ἡ παραμονή τῶν Φώτων ἐν Κυριακῇ ἢ Σαββάτῳ, οὐ μέμνημαι καλῶς· καί λέγει ὁ Ἀλεξανδρείας Γρηγόριος ἐνί δομεστίκῳ τοῦ χοροῦ, τό ὄνομα Γρηγορίῳ, ἵνα ψάλλῃ τό· Ἐπί σοί χαίρει· ἀντεῖπον δέ τινες, μέρος ὄντες τοῦ Φιλοθέου. Ὁ δέ γε Ἀλεξανδρείας πάλιν ἐπέταξε τοῦτο εἰπεῖν. Ἐψάλλε τοίνυν ὁ δομέστικος. Ἐσπέρας δέ μετὰ τό τέλος τῆς ἀγρυπνίας καθεσθέντων πάντων, ἐτράπη ὁ δομέστικος εἰς ὕπνον μικρόν. Καί ὁρᾷ τήν Δέσποιναν ἡμῶν τήν Θεοτόκον ἱσταμένην ἐπάνω αὐτοῦ, καί λέγουσαν: 'δέξαι σου τό ψαλτικόν ὃ δομέστικε, καί εὐχαριστῷ σοι πολλά'. Τοῦτο δέ εἰποῦσα,

δίδωσιν αὐτῷ οἰκιοχείρως χρυσοῦν ἕν, ὃ καί κρέμαται σήμερον ἐν μιᾷ ἁγίᾳ εἰκόνι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῇ σεβασμίᾳ μεγίστῃ Λαύρᾳ τοῦ Ἀθωνος. Ἐκτοτε τοίνυν διαδοθέντος τοῦ θαύματος ἀπανταχοῦ, ὥρισεν ἡ Ἐκκλησία ὅπως ψάλληται ἀεννάως παρὰ πάντων, καί ὅτε τελεῖται ἡ τοῦ μεγάλου Βα

Πηγή: fdathanasiou.wordpress.com